

Analiza raportului privind problemele din Raportul privind Sistemului Național de Biblioteci din România (2020-2023)¹

Raportul oferă o analiză detaliată a stării și activității Sistemului Național de Biblioteci (SNB) din România în perioada 2020-2023, cu un accent deosebit pe anul 2023, pe baza datelor statistice furnizate de Institutul Național de Statistică (INS). Bibliotecile reprezintă instituții fundamentale în orice societate, având un rol esențial în facilitarea accesului la informație, susținerea educației, promovarea cercetării și oferirea de oportunități de recreere și dezvoltare culturală. Ele sunt depozitare ale patrimoniului cultural și puncte vitale de conectare comunitară. Cu toate acestea, analiza de față va scoate în evidență o serie de probleme structurale și funcționale semnificative care afectează capacitatea sistemului național de biblioteci de a-și îndeplini pe deplin misiunea.

O examinare a contextului operațional al bibliotecilor românești în perioada analizată relevă o discrepanță notabilă între rolul lor ideal, definit prin funcțiile de informare, cercetare, educație și recreere, și realitatea lor funcțională. Deși bibliotecile sunt concepute ca piloni ai dezvoltării societale, datele indică un declin semnificativ și probleme structurale profunde, care împiedică sistemul să-și atingă potențialul maxim. Această situație nu este doar o chestiune de statistică, ci o provocare strategică, ce subminează contribuția fundamentală a bibliotecilor la progresul cultural și educațional al României. Este imperativ ca intervențiile politice să fie coerente și să vizeze alinierea realității operaționale a bibliotecilor cu aspirațiile lor declarate și cu nevoile în continuă schimbare ale societății.

Sistemul Național de Biblioteci din România a înregistrat o contracție alarmantă în perioada 2020-2023, marcând o deteriorare a infrastructurii culturale de bază. Această tendință negativă este cu atât mai îngrijorătoare cu cât a avut loc, în numeroase cazuri, prin încălcarea flagrantă a cadrului legislativ existent.

În perioada 2020-2023, numărul total al bibliotecilor (unități de bază) din România a scăzut constant, de la 8.829 în 2020 la 8.263 în 2023. Aceasta reprezintă o pierdere netă de 566 de unități în doar patru ani. Cele mai afectate categorii au fost bibliotecile publice, care au înregistrat o scădere de 181 de unități față de 2020, dintre care 171 au fost biblioteci comunale și 10 biblioteci municipale și orașenești. De asemenea, bibliotecile școlare au scăzut cu 334 de unități, iar cele specializate cu 52 de unități.

O componentă deosebit de gravă a acestui declin o reprezintă încălcarea Legii nr. 334/2002, Legea bibliotecilor. Aceasta prevede că o bibliotecă publică de drept public se poate

¹ https://cnb.org.ro/wp-content/uploads/2025/07/Raport-structurat-Subcomisia-de-statistica_CNB_25iul2025-final.pdf

desființa doar dacă se desființează unitatea teritorial-administrativă sub care a fost organizată. Raportul subliniază că, în perioada analizată, nu au existat comasări sau desființări de unități administrative care să justifice închiderea celor 61 de biblioteci publice (orășenești și comunale). Această nerespectare a legislației depășește o simplă problemă administrativă, indicând o deficiență sistemică în respectarea statului de drept și în asigurarea transparenței și responsabilității în administrarea bunurilor publice. Pierderea neînregistrată a patrimoniului acestor biblioteci, a cărei soartă rămâne necunoscută, reprezintă o distrugere ireversibilă a memoriei culturale și a resurselor educaționale, cu consecințe pe termen lung asupra generațiilor viitoare. Această situație poate submina încrederea publicului în instituțiile statului și în capacitatea acestuia de a proteja patrimoniul cultural.

Mai mult, închiderea bibliotecilor comunale, care sunt adesea singurele instituții de cultură organizate la nivel local, privează comunitățile respective de accesul la cultură, încălcând Art. 33 din Constituția României. Această tendință exacerbează inegalitățile sociale și culturale, concentrând impactul negativ asupra mediului rural. Comunitățile rurale sunt lăsate fără un spațiu vital pentru educație continuă, informare și socializare, ceea ce poate contribui la marginalizare, la scăderea calității vieții și la accelerarea exodului populației tinere. Problema nu se limitează la lipsa accesului la cărți, ci se extinde la coeziunea socială și la dezvoltarea umană.

Pe lângă reducerea numărului de unități, sistemul național de biblioteci se confruntă cu o problemă majoră legată de vitalitatea și actualitatea colecțiilor sale, o consecință directă a achizițiilor insuficiente și a unui ritm lent de înnoire.

La sfârșitul anului 2023, numărul total de volume existente în bibliotecile din România a fost de 153.346.134, în scădere cu 0,7% (1.044.385 volume) față de anul precedent. Această diminuare a fondului de carte este agravată de scăderea achizițiilor de carte nouă. Numărul volumelor intrate în colecții în 2023 a fost de 1.394.724, o scădere de 6,1% (91.696 volume) față de 2022. În medie, doar 169 de volume au intrat într-o bibliotecă din România pe parcursul anului 2023. Acest număr este și mai redus în bibliotecile școlare (85 volume) și specializate (86 volume), precum și în bibliotecile publice comunale (aproximativ 79 de volume).

Ritmul lent al achizițiilor contribuie direct la îmbătrânirea colecțiilor, un aspect critic evidențiat de comparația cu recomandările IFLA/UNESCO. Rata medie de înnoire a fondului de carte în România este de 110 ani, depășind dramatic recomandarea IFLA/UNESCO de 7-10 ani. Această situație este aproape uniformă atât în mediul urban (110 ani), cât și în cel rural (109 ani). Această rată de înnoire extrem de lentă transformă bibliotecile din surse de informație actuală în depozite de materiale rapid învechite, în special în domenii dinamice precum știința și tehnologia. Această decădere a relevanței informaționale reduce atractivitatea pentru utilizatori, în special pentru tineri și cercetători, care caută informații la zi, subminând pe termen lung rolul bibliotecii ca instituție educațională și de cercetare.

În ceea ce privește documentele achiziționate per capita, România înregistrează o medie de doar 0,07 documente per locuitor, mult sub recomandarea IFLA/UNESCO de 0,20 documente. În mediul rural, acest indicator este și mai scăzut, ajungând la doar 0,03 documente per capita. Deși creșterea anuală a colecției la 1000 de locuitori (66,77 documente) depășește media minimă recomandată de IFLA/UNESCO (50 de documente), această medie maschează disparități severe: mediul urban înregistrează 92,93 documente, în timp ce mediul rural are doar 33,35 documente. Această discrepanță agravează decalajul de dezvoltare între urban și rural, comunitățile rurale având acces la un fond de carte mai vechi și mai puțin actualizat, limitându-le oportunitățile de învățare și dezvoltare și contribuind la perpetuarea sărăciei informaționale și culturale.

Gestionarea eliminărilor de documente reprezintă, de asemenea, o problemă. În 2023, au fost eliminate 844.464 de volume, peste 90% dintre acestea fiind cărți și periodice tipărite. Deși eliminările sunt necesare pentru actualizarea colecțiilor, raportul sugerează că un număr mic de publicații casate, concomitent cu achizițiile reduse, contribuie la îmbătrânirea fondului. Această ineficiență în procesul de gestionare a colecțiilor, fie din lipsă de resurse, fie din lipsă de politici clare, duce la ocuparea inutilă a spațiului fizic și la o scădere a calității percepute a colecțiilor. Aceasta creează un cerc vicios: colecții neatractive duc la mai puțini utilizatori, ceea ce reduce justificarea pentru investiții, perpetuând declinul. Un exemplu elocvent este sporul negativ de 23.499 de documente înregistrat de "alte tipuri de biblioteci".

O problemă fundamentală a sistemului național de biblioteci din România este decalajul profund dintre mediul urban și cel rural în ceea ce privește resursele, dotările, colecțiile, utilizarea serviciilor și infrastructura digitală. Această "fractură digitală" riscă să adâncească inegalitățile sociale și educaționale.

Deși mediul rural găzduiește un număr mai mare de biblioteci (5.011 unități, reprezentând 60,6% din total), acestea dețin doar 21,8% din totalul volumelor existente în colecții. Prin contrast, bibliotecile urbane (3.259 unități, 39,4% din total) dețin 78,2% din fondul de carte. Această disproporție a resurselor față de numărul de unități creează o iluzie a accesibilității în mediul rural. O mare parte din bibliotecile rurale există doar formal, fără a oferi servicii și resurse adecvate. Această "prezență fără substanță" creează o falsă impresie de acoperire națională, în timp ce, în realitate, comunitățile rurale sunt private de accesul real la cultură și informație de calitate.

Disparitățile se extind la achiziții și utilizarea serviciilor. În 2023, bibliotecile urbane au achiziționat 78,07% din totalul volumelor noi intrate în sistem, cu o medie de 334 volume per bibliotecă urbană. Bibliotecile rurale au achiziționat doar 21,93% din volumele noi, cu o medie de doar 61 volume per bibliotecă rurală. În ceea ce privește utilizatorii activi, 73,25% sunt din mediul urban, în timp ce doar 26,75% sunt din mediul rural. Media de utilizatori noi/reînnoiți

per bibliotecă este de 543 în urban și doar 129 în rural. Similar, 80,7% din volumele consultate provin din bibliotecile urbane (medie de 4.768 volume per bibliotecă urbană), în timp ce doar 19,3% provin din cele rurale (medie de 741 volume per bibliotecă rurală).

Concentrarea personalului calificat agravează și mai mult decalajul. Din totalul personalului, 73,7% lucrează în bibliotecile urbane, iar 71,85% din personalul de specialitate se află tot în mediul urban. Mai mult, 79,2% din personalul de specialitate cu studii superioare activează în mediul urban, lăsând doar 20,8% în bibliotecile rurale. Această distribuție inegală a expertizei creează un cerc vicios al subdezvoltării resurselor umane în rural, unde bibliotecile nu au capacitatea de a implementa programe moderne, de a gestiona colecții complexe sau de a atrage fonduri pentru dezvoltare.

Raportul evidențiază o "accentuare a fenomenului de 'digital divide' între mediul urban și rural", cu tendințe de creștere de la an la an. Aceasta se reflectă în concentrarea colecțiilor electronice: 87,3% din totalul colecțiilor electronice și 70,2% din cărțile electronice erau concentrate în bibliotecile universitare (majoritatea urbane) la sfârșitul anului 2023. Achizițiile de cărți electronice în bibliotecile publice și specializate din mediul rural au fost, în medie, sub un titlu per bibliotecă în 2023. Această disparitate digitală este direct legată de nivelul de dotare tehnică (echipament informatic, acces la Internet, Sisteme Integrate de Bibliotecă), care este mult mai scăzut în mediul rural. Această lipsă de infrastructură digitală și de resurse electronice în mediul rural nu doar limitează accesul la informație, ci împiedică și dezvoltarea competențelor digitale esențiale pentru cetățenii din aceste zone, creând o nouă formă de analfabetism – analfabetismul digital.

Sistemul național de biblioteci se confruntă cu o criză acută a resurselor umane, marcată de îmbătrânirea forței de muncă, o feminizare pronunțată și o distribuție inegală a personalului calificat, toate acestea amenințând sustenabilitatea și capacitatea de modernizare a profesiei.

La sfârșitul anului 2023, structura demografică a personalului din biblioteci era profund dezechilibrată. Din totalul de 9.240 de angajați, 52,5% (4.855 de persoane) aveau vârsta cuprinsă între 50 și 64 de ani. Doar 0,7% (67 de persoane) aveau sub 25 de ani. Situația este similară pentru personalul de specialitate (8.389 de persoane), unde 52% (4.354 de persoane) aveau între 50 și 64 de ani, iar doar 0,7% (62 de persoane) erau sub 25 de ani. Această proporție covârșitoare a personalului vârstnic și numărul infim de angajați tineri indică o criză iminentă de succesiune. În următorii 5-15 ani, o mare parte a forței de muncă va ieși la pensie, luând cu ea ani de experiență, cunoștințe instituționale și expertiză specifică. Această structură demografică dezechilibrată amenință nu doar continuitatea operațională, ci și capacitatea de inovare și adaptare a sistemului, ducând la un "drenaj de cunoștințe" și la o criză de succesiune. Lipsa tinerilor înseamnă o lipsă de perspective noi, de familiaritate cu tehnologiile emergente și de energie pentru a revitaliza serviciile.

Un alt aspect notabil este feminizarea accentuată a profesiei: peste 86,95% din totalul angajaților din biblioteci (8.035 de persoane) sunt femei. Deși nu este intrinsec negativă, o astfel de omogenitate de gen poate semnala bariere în atragerea unui spectru mai larg de talente sau o percepție socială a profesiei care o face mai puțin atractivă pentru bărbați. O lipsă de diversitate (de gen, de vârstă, de experiențe) poate limita inovația, adaptabilitatea și capacitatea de a răspunde nevoilor diverse ale unei comunități.

Distribuția personalului calificat este, de asemenea, inegală. Din totalul personalului de specialitate cu studii superioare (6.420 de persoane), 79,2% (5.085 de persoane) lucrează în bibliotecile din mediul urban. Doar 20,8% (1.335 de persoane) din personalul de specialitate cu studii superioare lucrează în mediul rural. Această concentrare urbană a personalului calificat, alături de o pondere semnificativ mai mare a personalului cu studii medii în rural, subliniază o inegalitate profundă în capitalul uman. Această distribuție inegală a expertizei agravează problemele deja existente în bibliotecile rurale. Fără personal calificat, este extrem de dificil să se implementeze programe educative complexe, să se gestioneze colecții moderne (în special cele digitale) sau să se atragă finanțări, contribuind la o spirală descendentă.

Capacitatea sistemului de biblioteci de a facilita accesul la informație este subminată de deficiențe semnificative în serviciile de împrumut interbibliotecar (ILL) și de o distribuție inegală a resurselor electronice, consolidând clivajul digital.

În 2023, bibliotecile din România au furnizat semnificativ mai multe titluri (10.264) decât au primit (6.277) prin ILL, sugerând un rol predominant de furnizor net. Aceasta poate indica o cerere mai mare pentru resursele lor din partea bibliotecilor externe sau un sistem mai robust pentru gestionarea cererilor de ieșire. Un aspect notabil este absența completă a bibliotecilor școlare din statisticile ILL, indicând o lipsă totală de integrare în rețeaua națională și internațională de împrumut de documente. Această fragmentare limitează sever capacitatea utilizatorilor (în special elevi, studenți și publicul larg din zonele defavorizate) de a accesa o gamă largă de documente, esențiale pentru educație și cercetare.

Bibliotecile publice, deși au primit cel mai mare număr total de titluri (50,5%), au o medie foarte scăzută de titluri primite per bibliotecă (doar 2 titluri). Toate activitățile lor de ILL sunt exclusiv interne, fără implicare internațională, iar bibliotecile comunale sunt predominant recipiente (1.897 primite vs. 87 furnizate). Bibliotecile specializate, deși au un volum mare de titluri primite (18,6%), furnizează un volum foarte mic (1,1%), fiind preponderent consumatori de servicii ILL. Dominanța urbană în ILL este copleșitoare, bibliotecile urbane gestionând majoritatea activității (4.380 titluri primite, 10.277 furnizate), în timp ce bibliotecile rurale au o participare extrem de limitată (1.897 primite, 87 furnizate, toate de la bibliotecile comunale).

Următorul tabel detaliază situația împrumutului interbibliotecar pe tipuri de biblioteci în 2023.

Concentrarea colecțiilor electronice și "fractura digitală" reprezintă o altă deficiență majoră. La sfârșitul anului 2023, 87,3% din totalul colecțiilor electronice și 70,2% din cărțile electronice erau concentrate în bibliotecile universitare (majoritatea urbane). Achizițiile de titluri de carte electronică în bibliotecile publice și specializate din mediul rural au fost, în medie, sub un titlu per bibliotecă în 2023. Această distribuție inegală a documentelor electronice "relevă nivelul de dotare tehnică a bibliotecilor privind oferirea de acces spre aceste resurse, discutăm în acest caz de echipament informatic, acces la Internet și mai ales Sisteme Integrate de Bibliotecă". Fenomenul de "digital divide" între mediul urban și rural se accentuează și are tendințe de creștere de la an la an. Într-o lume tot mai digitalizată, lipsa accesului la resurse electronice și la infrastructura necesară transformă bibliotecile rurale și unele publice în instituții anacronice, creând o barieră semnificativă în calea alfabetizării digitale și a învățării pe tot parcursul vieții.

Această situație evidențiază lipsa unei viziuni strategice integrate pentru digitalizare. Deși există o creștere a stocului de documente electronice, distribuția lor inegală și legătura cu nivelul de dotare tehnică sugerează că digitalizarea nu este abordată printr-o strategie națională coerentă, ci mai degrabă prin inițiative izolate, concentrate în zonele deja avantajate. Fără o strategie națională de digitalizare care să vizeze modernizarea infrastructurii și achiziția de resurse electronice în toate tipurile de biblioteci, în special în cele defavorizate, decalajul digital va continua să crească, iar potențialul imens al accesului digital la informație va rămâne neexploatat la nivel național.

Analiza detaliată a Sistemului Național de Biblioteci din România pentru perioada 2020-2023 relevă o imagine complexă, marcată de un declin sistemic și de probleme structurale profunde. Deși anul 2023 a adus o ușoară revenire a activității directe cu publicul post-pandemie, problemele fundamentale persistă și se agravează, punând sub semnul întrebării viitorul bibliotecilor românești.

Sistemul se confruntă cu un declin numeric alarmant, pierzând 566 de unități de bibliotecă în doar patru ani, cu un impact devastator asupra bibliotecilor publice comunale și școlare, adesea în contradicție cu legea. Această situație este agravată de un fond de carte îmbătrânit, cu o rată de înnoire de 110 ani, mult peste standardele internaționale, și achiziții per capita extrem de scăzute, indicând o lipsă cronică de resurse și o relevanță informațională în scădere. Criza resurselor umane este profundă, cu o forță de muncă îmbătrânită (peste 50% între 50-64 de ani și sub 1% sub 25 de ani), o feminizare pronunțată și o concentrare disproporționată a personalului calificat în mediul urban, amenințând sustenabilitatea și capacitatea de modernizare. Fractura digitală și de resurse urban-rural se accentuează constant, manifestându-se prin inegalități profunde în dotări, colecții, utilizatori și acces la servicii digitale.

Nu în ultimul rând, deficiențele în serviciile de rețea, precum un sistem de împrumut interbibliotecar fragmentat și ineficient, subminează accesul la o gamă largă de resurse, cu excluderea notabilă a bibliotecilor școlare și o participare limitată a celor rurale.

Creșterea numărului de utilizatori activi (2,4%) și a volumelor eliberate (3,2%) în 2023 reprezintă o revenire la activitatea pre-pandemică și demonstrează potențialul și reziliența sistemului. Cu toate acestea, aceste evoluții pozitive nu trebuie să mascheze problemele structurale profunde. Există pericolul unei "recuperări fără reformă", unde factorii de decizie ar putea deveni complacenți, considerând că sistemul se redresează de la sine. Fără intervenții strategice și reforme profunde, această revenire este fragilă și nesustenabilă, iar problemele de fond vor continua să submineze capacitatea bibliotecilor de a-și îndeplini rolul esențial.

În contextul actual, în care alfabetizarea informațională și accesul la educație sunt esențiale, bibliotecile trebuie tratate ca "infrastructură critică de interes public". Deteriorarea infrastructurii culturale de bază, în special la nivel local, riscă să devină "ireversibilă" dacă nu sunt luate măsuri urgente. Încălcările repetate ale Legii bibliotecilor, necesitatea unei noi legi și apelul la o politică națională coerentă cu alocări financiare corespunzătoare indică un eșec al guvernantei ca rădăcină a problemelor sistemice. Fără un angajament politic ferm și o strategie națională integrată, finanțată corespunzător, orice eforturi locale sau sectoriale vor rămâne punctuale și insuficiente pentru a inversa declinul. Inacțiunea nu înseamnă doar stagnare, ci o degradare progresivă a capitalului cultural și educațional al României, afectând capacitatea cetățenilor de a accesa informații vitale și de a se dezvolta continuu.

Pentru a inversa aceste tendințe negative și a revitaliza Sistemul Național de Biblioteci, sunt necesare următoarele recomandări strategice:

- **Adoptarea Urgentă a Noii Legi a Bibliotecilor:** Este esențială pentru a oferi un cadru legislativ actualizat și coerent, care să prevină închiderile ilegale și să susțină modernizarea sistemului.
- **Elaborarea și Implementarea unei Politici Naționale Coerente:** Aceasta trebuie să vizeze susținerea, modernizarea și redeschiderea bibliotecilor, în special în zonele defavorizate, cu alocări financiare adecvate și respectarea cadrului legislativ existent.
- **Investiții Masive în Achiziția de Fond de Carte și Resurse Digitale:** Pentru a reduce rata de înnoire a fondului și a asigura relevanța colecțiilor, cu un accent deosebit pe bibliotecile rurale și comunale, unde achizițiile sunt extrem de scăzute.
- **Program Național de Digitalizare și Modernizare a Infrastructurii:** Vizează reducerea "fracturii digitale" prin dotarea tuturor bibliotecilor cu echipamente IT, acces la internet de mare viteză și Sisteme Integrate de Bibliotecă, în special în mediul rural și în bibliotecile școlare.

- **Politici de Atragere și Formare a Tinerilor Bibliotecari:** Pentru a contracara îmbătrânirea forței de muncă și a asigura transferul de expertiză. Este crucială adaptarea competențelor personalului la noile realități digitale și la cerințele unei societăți informaționale.
- **Consolidarea Parteneriatelor Locale și Naționale:** Pentru a amplifica impactul programelor educative și culturale și a asigura o mai bună integrare a bibliotecilor în comunitate, transformându-le în adevărate centre de învățare pe tot parcursul vieții și de dezvoltare comunitară.

Fără aceste măsuri urgente și coerente, dispariția bibliotecilor va adânci inegalitățile sociale și culturale deja existente, compromițând accesul la cunoaștere și dezvoltarea armonioasă a societății românești.